

Мельничук Т.В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСНОВИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Не оспороюючи переваг багаторівневого підходу у методології вивчення економічної злочинності в цілому (Див., наприклад, Бойко А. Методологія пізнання економічної злочинності // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. 2008. Вип. 47. С. 153-163), для оцінки місця економічних злочинів у сучасних суспільних відносинах та механізму їх відтворення слід визнати дієвим структурно-функціональний аналіз (далі - СФА).

СФА - це метод аналізу соціальних явищ як цілісних систем, що представляють собою визначене структурне з'єднання елементів, кожний з яких виконує визначену функцію стосовно інших елементів і системи в цілому (Романчиков В.І. Основи наукових досліджень. Навч. пос. — К., 2007. — С. 162).

Е. Дюркгейм та Г. Мід вказували на існування парадоксу злочинності. Хоча злочинність, безумовно, призводить до деяких дисфункцій у суспільстві, у той же час вона в деякій мірі функціональна.

Методологічно значимим у вивченні функціональності економічної злочинності є те, що використання поняття «функція» в науковому аналізі того чи іншого явища 1) означає, що воно розглядається не ізольовано і стаціонарно, а з точки зору його динамічного включення в якусь систему явищ, в складі якої вона є необхідним елементом цілого; 2) передбачає не пасивне знаходження даного явища в складі цілого, а його активне виконання роботи, вирішення за його допомогою завдань, необхідних для існування або розвитку цілого; 3) виражає залежність між станом даного явища як елемента системи і станом інших її елементів, а також системи в цілому; 4) передбачає деяку регулярність, повторюваність взаємодій або виконуваної роботи. (Тимохин С. Ю. Функции, задачи и цели уголовного права: проблемы соотношения : автореф. дис..... канд. юрид.наук., спец. 12.00.08. / С.Ю. Тимохин. - Владивосток, 2002. - С. 17).

Як спосіб вирішення проблем, що виникають у суспільстві, злочинність: ефективна, що підтверджується її «життєздатністю» в різних соціально-економічних і політичних умовах; актуальна і затребувана, що підтверджується її еволюціонуванням і вдосконаленням; доступна, що підтверджується її поширеністю. Відтак злочинність є однією з форм діяльності, яка в силу своєї результативності була відібрана суспільством в процесі його розвитку і закріплена в якості можливого зразка поведінки. Очевидно, що збереження злочинності означає її об'єктивну функціональність. (Пудовочкин Ю.Е. Функции преступности и некоторые направления ее предупреждения // Актуальные проблемы борьбы с преступностью в Сибирском регионе. - 2006. - С. 88-91).

Функції економічної злочинності:

- перерозподіл матеріальних ресурсів та інтелектуальної власності (економічні злочини певним чином сприяють нівелюванню соціальної нерівності, викликаній економічною

диференціацією прошарків населення, слугуючи засобом перерозподілу матеріальних благ на користь певної особи; дають можливість досягнення економічного успіху при відсутності легальних механізмів; тіньові товарно-грошові потоки виступають своєрідним буфером, «рятивним колом» у кризовий період офіційної економіки);

- задоволення суспільних потреб (зокрема, забезпечення попиту на товари та послуги, які легально заборонені або гостро дефіцитні. Функціональність в даному випадку підсилена відсутністю культури споживання - пересічному споживачу не вельми важливе джерело походження необхідних товарів, особливо, якщо вони дешевші, ніж на офіційному ринку - а також тим, що держава іноді не витримує конкуренції порівняно з можливостями криміналітету у постачанні товарів та послуг, що користуються попитом);

- задоволення корпоративних потреб (злочинна економічна діяльність дозволяє «оптимізувати» чистий дохід підприємства та підвищити рентабельність кримінального бізнесу у випадку обтяжливості податкового тиску та проходження офіційних бюрократизованих процедур; створює можливості для позасудового вирішення конфліктів та зобов'язань виконання договорів);

- соціалізація, підміна соціальних функцій держави та громадянського суспільства. В умовах деперсоніфікації суспільних відносин, за якої успішність вимірюється рівнем матеріальної забезпеченості, участь у активній кримінально-підприємницькій діяльності дозволяє набути соціального статусу у середовищі білокомірцевих злочинців. Вони не належать до носіїв кримінальної субкультури, вважають себе «приспосованцями» до сучасних несприятливих умов ведення бізнесу, що вказує на наявність професійних деформацій. Економічна злочинність корпоративного типу - забезпечує неофіційну зайнятість населення за рахунок втягнення провідних спеціалістів та професіоналів, виховання підприємницького хисту, навчання для «кар'єри» у нелегальній економіці).

- індикатор застарілості деяких норм регулювання та здійснення економічної діяльності. Економічна злочинність ніколи не буває ізольованою. Тіньові та злочинні прояви у сфері економіки є надбудовою легальної економічної діяльності, оскільки «паразитують» саме на легальній інфраструктурі економіки. У свою чергу, послаблення або загострення протиріч в економічній системі, невідповідність економіко-правових норм економічним умовам здійснення підприємницької діяльності часто є детермінантами економічних злочинів. Таким чином, економічна злочинна діяльність стимулює суспільство до реформ. На відміну від корисливої злочинності загально-кримінального профілю, яка належить до традиційних форм примітивного перерозподілу майна та визначається як ядерний вид злочинності, економічній злочинності властива більш істотна історична мінливість. При чому у правовому полі частіше спостерігаються процеси де-криміналізації економічних злочинів, що опосередковано доводить їх функціональність.

- «обслуговування» інших видів кримінальної діяльності, що реалізується, зокрема у відмиванні коштів, отриманих злочинним шляхом.

Визнання певних функцій економічної злочинності дає підстави для висновків про її соціальну значущість, про безперспективність ідеї її ліквідації. У той же час функціональність економічної девіантності зумовлює принципово новий підхід до системи протидії економічним злочинам - забезпечення кримінологічної безпеки.